Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Perustuslakivaliokunnan pyydettyä minulta asiantuntijalausunnon *hallituksen esityksestä 28/2018 vp säteilylaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi* esitän kohteliaimmin seuraavaa.

Lailla pantaisiin täytäntöön EU:n uusi säteilyturvallisuusasetus. Perustuslain näkökulmasta ehdotetun lain ilmoitetaan HE:ssä (s. 280) vastaavan pääosin voimassa olevaa sääntelyä, mutta voimassa oleva laki on säädetty vuonna 1991, joten sitä ei ole arvioitu vuonna 1995 voimaan tulleen perusoikeussäännöstön kannalta.

HE:n säätämisjärjestysjaksossa tuodaan esiin useita perusoikeuksia, joiden toteutumisen kannalta lakiesitystä on tarkasteltava. Pääosin voidaan yhtyä HE:ssä esitettyyn arvioon, mutta eräät kohdat vaativat täsmennystä.

Henkilökohtainen vapaus ja koskemattomuus

Säteilyaltistukselle osallistuminen perustuu toisissa tapauksissa vapaaehtoisuuteen ja toisissa tapauksissa se voidaan tehdä suostumusta pyytämättä. Lain 124 § koskee tiedon antamista ja suostumuksen pyytämistä silloin, kun se tarvitaan ja kun kyseessä on muu kuin lääketieteellinen altistus. Suostumuksella tarkoitetaan mielestäni paljolti samaa kuin esim. lääketieteellistä tutkimusta koskevassa laissa (6 §), jossa myös kyse samantapaisesta interventiosta (puututaan henkilön vapauteen ja koskemattomuuteen). Kyse on tietoon perustuvasta suostumuksesta, kuten tässäkin yhteydessä. Suostumus voidaan kummassakin tapauksessa myös peruuttaa.

Toisin kuin em. tutkimuslaissa (8 §), nyt esillä olevassa laissa ei ole erikseen mainintaa alaikäisen asemasta suostumusta annettaessa. Lakiehdotuksen 124 §:n 1 momentin mukaan ”altistettavalta henkilöltä tai hänen lailliselta edustajaltaan pyydetään suostumus kuvantamiseen, jollei toisin säädetä”. Lisäksi 4. momentin mukaan ”valtioneuvoston asetuksella annetaan tarkemmat säännökset … suostumuksen pyytämisestä”. Ilmeisesti tuo sääntely sisältää myös lapsia koskevan päätöksenteon.

HE:n perusteluissa kuitenkin s. 280-281 lähdetään siitä, ”että riippuen alaikäisen kehitysasteesta edustajan tulisi ennen päätöksen tekemistä keskustella lapsen kanssa, jos se ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden on mahdollista” (viittaus: PeVL 9/2004 vp). Tuo vaatimus tulee perustuslain 6.3 §:stä ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklasta.

Mielestäni sekä PeL 6.3 § että LOS 12 art. edellyttävät, että huoltajan alaikäisen puolesta antama suostumus on myös alaikäisen oletetun tahdon mukainen. Iällä on tietenkin merkitystä tässäkin.

Potilaslain osalta tulkinta on, että jo 12 vuotiaalla on tuollainen kypsyys eli että hän saa itse päättää hoidostaan, vaikkei tätä laissa sanotakaan. Suunnilleen siinä iässä se tulee olla tässäkin

yhteydessä. Lapsen henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen puututaan varsin syvästi, mistä ei huoltaja voi yksin päättää.

Hallituksen esityksen mukaan (s. 282) suurimmat muita kuin lääketieteellistä altistusta aiheuttavien kuvantamistutkimusten ryhmät ovat ikäarviotutkimukset sekä urheilukuvantamiset (nuorten fyysisen kehityksen arviointi esim urheilu-, tanssi- ym. harrastuksen kannalta).

On selvää, että huoltaja ei voi yksin päättää asiasta. Lapsen sanan tulee painaa asiassa lapsen iän ja kehitysasteen mukaisesti. Asiasta tulee säätää nimenomaisesti lain tasolla.

Alaikäisten ohella myös vajaakykyiset tarvitsevat oman säännöksen, ainakin periaatteessa. He ovat pääosin rinnastettavissa alaikäisin (vrt. lääketieteellistä tutkimusta koskeva laki, 7 ja 8 §.

Kuten HE:ssä, s. 281, todetaan**, ulkomaalaislain** tarkoittamissa tapauksissa iän selvittämiseksi tarvittavassa kuvantamisessa aiheutuu myös säteilyaltistusta, mutta siihen pyydetään suostumus, vaikka se onkin vain näennäisesti vapaa suostumus. Perustuslakivaliokunta ei ole nähnyt siinä ongelmia (PeVL 16/2010 vp).

Kuten HE:ssä, s. 282, todetaan, **pakkokeinolain ja tullilain** perusteella tehtävät säteilylle altistavat toimenpiteet tehdään suostumusta pyytämättä. Usein näissä tilanteissa muut riskit kuin itse kuvantaminen, ovat kuitenkin suurempia näissä tilanteissa. Esimerkiksi henkilö on voinut niellä vaarallisia aineita tai esineitä. Kyse on siten pikemmin hänen henkensä pelastamisesta, mikä oikeuttaa puuttumaan henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen.

Valtiosääntöoikeuden kannalta ongelmatonta on myös ehdotetun säteilylain 105 §:n mukainen työntekijän velvollisuus osallistua säteilyaltistuksen selvittämiseen. Velvollisuus pohjautuu **työterveyshuoltolain** 13 §:ään. Puuttumista voidaan perustella PeL 18.1 §:n mukaisella velvollisuudella huolehtia työvoiman suojelusta ja 19.3 §:stä tulevaan julkisen vallan tehtävään edistää väestön terveyttä. Työterveyshuoltolaki täyttää noita perustuslaista tulevia velvoitteita (PeVL 39/2001 vp).

Lain 134 § koskee säteilyvaaratyöntekijöitä, joilla on velvollisuus osallistua suojelutoimiin säteilyvaaratilanteessa edellyttäen, että aiheutuva altistus ei ole vertailutasoa suurempi. Jos altistus on sitä suurempi, edellytetään heiltä suostumusta. Säteilyvaara-avustajilta sen sijaan edellytetään aina suostumusta. Velvollisuutta osallistua em. tarkoin määritellyissä tapauksissa voidaan perustella *yleisellä edulla* (PeVL 31/1998 vp).

Elinkeinovapaus

Kuten HE:ssä, s. 285, todetaan, elinkeinovapaudesta (PeL 18.1 §) tehtävät poikkeukset ovat perusteltavissa, vaikka luvanvaraisuus onkin poikkeuksellista. Luvan peruuttaminen on sidottu edellytysten täyttämättä jättämiseen tai laiminlyönteihin tai puutteisiin sekä toiminnanharjoittajan mahdollisuuteen korjata toiminnassaan olevat puutteet. Elinkeinon harjoittamiseen puuttuminen tällä tavoin on perusteltua, kun näin pyritään turvaamaan PeL 20.2

§:ssä tarkoitettu oikeus terveellisen ympäristöön ja edistämään PeL 19.3 §:n mukaisesti väestön terveyttä.

Samoin luvan ehtoja *tulee* luvan myöntämisen jälkeen *muuttaa*, jos olosuhteiden olennaiset muutokset ja niistä johtuvat syyt *välttämättä* edellyttävät ehtojen muuttamista turvallisuuden varmistamiseksi (52 §), aikaisemman käytännön mukaisesti (PeVL 26/2001 vp ja PeVL 44/2004 vp).

Oikeusturva

Myös tältä osin HE:n perustelut ovat kunnossa. Valitusluvan edellyttäminen KHO:hon on jo nykyään hyvin yleistä, ja eduskunnan käsiteltävänä olevan uuden hallintolainkäyttölain myötä siitä tulee nimenomaisestikin pääsääntö.

Muilta osin minulla ei ole huomautettavaa perustuslain näkökulmasta.

Helsingissä kesäkuun 14 päivänä 2018.

Liisa Nieminen